Finnwatch ry:n lausunto
talousvaliokunnalle
30.5.2022

Asia: U 35/2022 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi yritysten kestävää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin (EU) 2019/1937 muuttamisesta (KOM(2022) 71 lopullinen)

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua talousvaliokunnalle valtioneuvoston u-kirjelmästä koskien komission ehdotusta EU-tason yritysvastuulaiksi.

On hyvä, että valtioneuvosto suhtautuu kannassaan hallitusohjelman mukaisesti myönteisesti EU-tason yritysvastuulain säätämiseen sekä ilmaisee tukea neuvottelujen etenemiselle ja sääntelyn voimaantulolle lähivuosina. EU-tason yritysvastuulaki voi toteutuessaan edistää merkittävästi kestävää kehitystä, ihmisoikeuksia ja ympäristönsuojelua kaikkialla maailmassa ja vähentää vastuuttoman yritystoiminnan haitallisia vaikutuksia. Komission ehdotukseen sisältyy paljon näitä tavoitteita tukevia elementtejä, mutta toisaalta myös porsaanreikiä ja valuvikoja, jotka haittaavat tavoitteiden saavuttamista. Näihin ongelmallisiin kohtiin tulee ehdotuksen jatkotyöstössä puuttua. Osa niistä edellyttää myös Suomen kantojen täsmentämistä u-kirjelmässä esitetyn neuvottelumandaatin kirkastamiseksi.

Tiivistetysti haluamme nostaa esiin seuraavat ongelmakohdat, joihin Suomen tulee puuttua kannassaan ja tulevissa neuvotteluissa:

- Komission esityksen henkilöllinen soveltamisala on liian kapea. Myös pk-yritykset tulee ottaa mukaan sääntelyn piiriin.
- Ympäristöä koskevan huolellisuusvelvoitteen materiaalinen soveltamisala on puutteellisesti määritelty. Kansainvälisiin sopimuksiin viittaamisen lisäksi direktiiviin tulee lisätä kuvaus niistä haitallisista ympäristövaikutuksista, joihin sääntelyllä pyritään puuttumaa.
- Yrityksille asetettavan huolellisuusvelvoitteen ei tule pohjautua tarkistuslistamaisiin toimenpiteisiin kuten sopimusehtojen ja/tai auditointien käyttöön vaan yleiseen asianmukaiseen tilannekohtaiseen huolellisuuteen.
- Huolellisuusvelvoite tulee ulottaa yritysten koko arvoketjuun. Komission ehdotuksessa huolellisuusvelvoite on arvoketjuissa rajattu vain yritysten vakiintuneisiin liikesuhteisiin. Rajaus on ongelmallinen, sillä se ei ohjaa yrityksiä priorisoimaan ehkäiseviä toimenpiteitä riskien vakavuuden perusteella.
- Siviilioikeudellisen vastuun tulee kattaa myös turvaamistoimet/kieltomääräykset, jotka mahdollistaisivat puuttumisen esimerkiksi yritysten puutteellisiin riskikartoituksiin jo ns. ennen vahinkoa.
- Sääntelyyn sisältyvissä vahingonkorvaustapauksissa tulee soveltaa käänteistä todistustaakkaa. Todistustaakan jakautumisesta tulee säätää direktiivissä sen sijaan, että se jätetään jäsenmaiden harkittavaksi.
- Suomen kanta komission esityksen vahingonkorvausvastuuta koskien on ongelmallinen ja huonosti perusteltu.

Seuraavaksi käsittelemme kohta kohdalta tarkemmin edellä esitettyjä ongelmakohtia.

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

Henkilöllinen soveltamisala

Komission ehdotus jättää arviolta yli 99 prosenttia eurooppalaisista yrityksistä kokonaan sääntelyn soveltamisalan ulkopuolelle. Kattavat huolellisuusvelvoitteet koskisivat vain kaikkein suurimpia, yli 500 henkilöä työllistäviä yrityksiä, minkä lisäksi tietyillä korkean riskin toimialoilla toimivien yli 250 henkilöä työllistävien suuryritysten tulisi noudattaa huolellisuutta (vain) vakavien ihmisoikeus- ja ympäristöriskien osalta. **Toisin sanoen, ehdotus ei kata edes kaikkia eurooppalaisia suuryrityksiä. Finnwatchin näkemys onkin, että komission ehdotuksen mukainen soveltamisala on aivan liian suppea.** Se ei myöskään ole kansainvälisten yritysvastuustandardien mukainen. Kansainvälisten yritysvastuustandardien perusteella on selvää, että velvollisuus kunnioittaa ihmisoikeuksia koskee kaikkia yrityksiä mm. niiden koosta ja toimialasta riippumatta. Yrityksiltä odotettavan huolellisuuden laajuus kuitenkin vaihtelee em. tekijöiden perusteella. Tämä olisi mahdollista ottaa huomioon korostamalla huolellisuusvelvoitteiden muotoiluissa yrityksiltä odotettavan huolellisuuden asianmukaisuutta.

Myös rajaus vakaviin riskeihin muiden kuin yli 500 henkilöä työllistävien yritysten kohdalla on ongelmallinen. Esimerkiksi ihmisoikeuksien kohdalla on mahdotonta hyväksyä, että muut kuin vakavat ihmisoikeusloukkaukset yritysten toiminnassa tai arvoketjuissa sallittaisiin.

Komission ehdotusta ei voida pitää aidosti riskiperusteisena myöskään siksi, että ehdotuksessa korkean riskin toimialoiksi on määritelty vain kolme toimialaa. Monia korkean riskin toimialoja ei ole otettu mukaan lainkaan (esim. elektroniikkateollisuus, rakennusala, energiasektori jne.). Toisaalta laajennettukin toimialakohtainen rajaus jättäisi sääntelyn ulkopuolelle sellaisia yrityksiä, joiden toimintaan liittyy merkittäviä riskejä toimialasta riippumatta. Venäjän käynnistämän Ukrainan sodan myötä ajankohtainen esimerkki tästä ovat konfliktialueilla toimivat muut kuin korkean riskin toimialojen yritykset. Kansainvälisten yritysvastuustandardien mukainen tapa huomioida riskiperusteisuus olisi edellyttää yrityksiä priorisoimaan ehkäiseviä ja lieventäviä toimenpiteitä riskien vakavuuden perusteella silloin kun kaikkiin riskeihin ei ole mahdollista puuttua samanaikaisesti.

Materiaalinen soveltamisala

Komission ehdotuksessa haitallinen ympäristövaikutus on määritelty ympäristöön kohdistuvaksi haittavaikutukseksi, joka johtuu jonkin direktiivin liitteen II osassa lueteltujen kansainvälisten ympäristösopimusten mukaisen kiellon tai velvoitteen rikkomisesta. Haitallisella ihmisoikeusvaikutuksella taas tarkoitetaan henkilöihin kohdistuvaa haittavaikutusta, joka johtuu jonkin liitteen I osassa luetellun oikeuden tai kiellon rikkomisesta sellaisina kuin ne on vahvistettu liitteen II osassa luetelluissa kansainvälisissä yleissopimuksissa.

U-kirjelmän mukaan valtioneuvosto katsoo alustavasti, että liitteeseen kuuluvat sopimukset ja yksilöidyt kiellot ja rikkomukset kattavat riittävällä tavalla sääntelytarpeen. Toisaalta

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

u-kirjelmän mukaan Pariisin ilmastosopimus voisi sisältyä liitteessä mainittuihin sopimuksiin. **Finnwatch katsoo, että Pariisin ilmastosopimus tulee sisällyttää liitteeseen.** Pariisin sopimuksen puuttuminen haitallisia ympäristövaikutuksia määrittelevien sopimusten listasta ei kuitenkaan ole ainoa puute komission ehdotuksessa. Esimerkiksi YK:n mukaan kansainvälinen ympäristölainsäädäntö on kokonaisuudessaan sirpaleista ja epäkoherenttia.[1] Soveltaessaan pelkästään kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa lähestymistapaa ympäristöä koskevan asianmukaisen huolellisuuden materiaalisen soveltamisalan määrittelemiseen, komissio toisintaa kansainvälisen ympäristölainsäädännön heikkouksia ja siinä olevia sääntelyaukkoja. **Finnwatchin näkemys on, että lähestymistapaa tulisi täydentää lisäämällä haitallisen ympäristövaikutuksen määritelmään kuvaus haitallisista vaikutuksista, joita asianmukaisella huolellisuudella pyritään estämään esimerkiksi siten kuin on tehty neuvoston akkuasetusta koskevassa yleisnäkemyksessä**[2].

Asianmukaisen huolellisuuden ulottuvuus yritysten arvoketjussa

Komission ehdotuksessa yrityksiltä edellytetään asianmukaista huolellisuutta, joka kattaa niiden oman toiminnan, tytäryhtiöt sekä arvoketjut. U-kirjelmän mukaan valtioneuvosto pitää lähtökohtaisesti hyvänä asianmukaiseen huolellisuuteen kuuluvien toimien ulottamista yritysten arvoketjuun. Komission ehdotuksessa asianmukaisen huolellisuuden ulottuvuus on kuitenkin rajattu vain vakiintuneisiin liikesuhteisiin. Rajaus ei ole linjassa kansainvälisten yritysvastuustandardien kanssa, ja saattaa johtaa epätoivottaviin tilanteisiin, joissa yritykset eivät puutu edes vakaviin riskeihin ei-vakiintuneissa liikesuhteissa, tai tilanteisiin, joissa ne pyrkivät välttämään velvollisuuksien syntymistä siirtymällä suosimaan lyhytkestoisia liikesuhteita. Komission esittämä rajaus on siten vastoin u-kirjelmässä esitettyä kantaa, jonka mukaan yrityksiä olisi sääntelyllä tarkoituksenmukaista ohjata pitkäkestoisiin

[1] UN, 2018, Gaps in International Environmental Law and Environment-related Instruments: Towards a Global Pact for the Environment - Report of the Secretary-General, https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/27070

[2] Euroopan unionin neuvosto, Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi akuista ja paristoista ja jäteakuista ja paristoista, direktiivin 2006/66/EY kumoamisesta ja asetuksen (EU) N:o 2019/1020 muuttamisesta – Yleisnäkemys, Liite X, saatavilla osoitteessa: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7103-2022-REV-1/fi/pdf. Yleisnäkemyksen liitteessä X ympäristöriskit on määritelty siten, että haitalliset vaikutukset kattavat mm. seuraavat kategoriat: “i) ilma, mukaan lukien muun muassa ilman pilaantuminen, kasvihuonekaasupäästöt mukaan luettuina, ii) vesi, mukaan lukien merenpohja ja meriympäristö, mukaan lukien muun muassa veden pilaantuminen, veden käyttö, veden määrä (tulvat tai kuivuus) ja veden saanti, iii) maaperä, mukaan lukien muun muassa maaperän pilaantuminen, eroosio, maankäyttö ja maaperän huonontuminen, iv) biologinen monimuotoisuus, mukaan lukien muun muassa vahingot elinympäristöille, luonnonvaraisille eläimille, kasveille ja ekosysteemeille, ekosysteemipalvelut mukaan luettuina, v) vaaralliset aineet, vi) melu ja tärinä, vii) laitosten turvallisuus, viii) energiankäyttö, ix) jätteet ja jäämät.”. Ks. myös esim. David Krebs, 2021, Environmental Due Diligence in EU Law: Considerations for Designing EU (Secondary) Legislation. German Environment Agency. Saatavilla osoitteessa: https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/5750/publikationen/2021-06-17_texte_97-2021_environmental_due_diligence_in_eu_law.pdf

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

liikesuhteisiin. **Suomen tulisikin neuvotteluissa esittää vakiintuneita liikesuhteita koskevan rajauksen poistamista.**

Asianmukaista huolellisuutta koskevat velvoitteet

Asianmukaisen huolellisuuden velvoitteet ovat direktiivin keskeisimpiä kohtia. Nämä säännökset velvoittavat yritykset identifioimaan, ehkäisemään ja lopettamaan potentiaaliset ja todelliset haitalliset ihmisoikeus- ja ympäristövaikutukset, seuraamaan toimenpiteiden vaikutuksia ja tiedottamaan niistä. U-kirjelmän mukaan valtioneuvosto kannattaa keskeisiltä osin ehdotuksen yleistä asianmukaisen huolellisuuden velvoitetta koskevia säännöksiä.

Finnwatchin näkemys on, että asianmukaista huolellisuutta koskeviin säännöksiin tulee kuitenkin joiltain osin tehdä muutoksia. Muutosten tavoitteena tulee olla yrityksiltä edellytettävän huolellisuuden asianmukaisuuden korostaminen. Esimerkiksi:

- **Direktiiviesitys nojaa liikaa Code of Conduct -muotoisiin sopimusehtoihin ja tukeutuu niiden noudattamisen todentamisessa erilaisiin auditointijärjestelmiin.** Code of Conducteja ja auditointeja on jo yleisesti yritysten käytössä eivätkä ne ole onnistuneet ratkaisemaan arvoketjuissa ilmeneviä ihmisoikeus- tai ympäristöongelmia. Niiden tuleekin selkeästi olla vain yksi työkalu huolellisuusvelvoitteen noudattamisessa. Code of Conduct -muotoiset sopimusehdot ovat tylppiä, one-size-fits-all -tyyppisiä, mekaanisia työkaluja. Pelkästään niihin tukeutumisen sijaan yrityksiä tulee edellyttää kartoittamaan arvoketjujaan ja niihin liittyviä riskejä, arvioimaan omaa osallisuuttaan riskeihin, ja ryhtymään tilannekohtaisesti asianmukaisiin toimiin. **Direktiiviesityksen varsinaisessa tekstissä (pelkkien resitaalien sijaan) tulisi myös eksplisiittisesti mainita yritysten ostokäytäntöjen ja hinnoittelun merkitys asianmukaisen huolellisuuden noudattamisessa.**

- **Siinä missä Code of Conduct -muotoisten sopimusehtojen ja erilaisten auditointijärjestelmien rooli asianmukaisen huolellisuuden noudattamisessa on komission esityksessä ylikorostunut, sidosryhmäkonsultaatioiden rooli on esityksessä alikorostunut.** Kansainvälisten yritysvastuustandardien mukaan sidosryhmien kuuleminen huolellisuusvelvoiteprosessin eri vaiheissa riskien kartoittamisesta korjaaviin toimenpiteisiin on keskeinen keino yrityksille varmistua toimenpiteiden asianmukaisuudesta.

- On hyvä, että komission ehdotus huomioi myös tilanteet, joissa yritys joutuu vetäytymään tietystä toiminnasta tai liikesuhteesta siksi, että siihen liittyviä ihmisoikeus- tai ympäristöriskejä ei ole mahdollista ehkäistä tai lieventää riittävällä tavalla. **Tässä yhteydessä tulee kuitenkin korostaa, että myös vetäytyminen on tehtävä vastuullisesti, eli vetäytymisen haitallisia vaikutuksia on pyrittävä ehkäisemään ja lieventämään asianmukaisella tavalla.**

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

- Vastauksessaan komission konsultaatioon helmikuussa 2021 valtioneuvosto katsoi, että *"YK:n ohjaavien periaatteiden mukaisesti huolellisuusvelvoitteen tulee sisältää … velvollisuus ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin."* **Komission esitykseen ei kuitenkaan sisälly selkeää velvollisuutta ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin (*remedy*), ja niihin viittavia ehdotuksen kohtia voidaan pitää suppeina, sillä ne kattavat lähinnä taloudelliset korvaukset aiheutuneista haitoista.** Esimerkiksi haitallisten ihmisoikeusvaikutusten kohdalla korjaavia toimenpiteitä voivat kuitenkin olla myös mm. anteeksipyynnöt, palautukset, kunnostus, muut kuin taloudelliset korvaukset sekä haitan toteutumisen estäminen. Olennaista on, että korjaavat toimenpiteet ovat tapauskohtaisesti hyväksyttäviä uhrien näkökulmasta.

  Käsittelemme lausunnon lopuksi komission ehdotusta asianmukaisen huolellisuuden velvoitteiden laiminlyöntiin liittyvästä vahingonkorvausvastuusta. **Tässä yhteydessä korostamme, että vahingonkorvausvastuu aktualisoituisi käytännössä vain tilanteissa, joissa yritys ei ole oma-aloitteisesti ryhtynyt riittäviin, uhrien näkökulmasta hyväksyttäviin korjaaviin toimenpiteisiin.**

Ilmastovelvoitteet

Finnwatch pitää lähtökohtaisesti erinomaisena, että u-kirjelmän mukaan valtioneuvosto katsoo, että ilmastonmuutoksen torjunta tulisi sisällyttää yrityksille säädettävään huolellisuusvelvoitteeseen. Komission ehdotuksessa ilmasto ei kuulu huolellisuusvelvoitteen piiriin, mutta sen mukaan direktiivin henkilölliseen soveltamisalaan kuuluvien kaikkein suurimpien, yli 500 henkilöä työllistävien yritysten tulee laatia suunnitelma, joka takaa, että yrityksen liiketoimintamalli ja strategia ovat yhdenmukaisia ekologisen siirtymän ja Pariisin ilmastosopimuksen 1,5℃ tavoitteen kanssa. Suunnitelmaan tulee sisältyä päästövähennystavoitteet jos ilmastonmuutos on yritykselle merkittävä (*principal*) riski tai se vaikuttaa merkittävästi ilmastonmuutokseen. Ehdotuksessa "merkittävää riskiä" ei ole määritelty.

Ehdotettu velvollisuus laatia siirtymäsuunnitelma on pääpiirteissään hyvä, mutta vaatii täsmennyksiä. Ensinnäkin velvollisuus laatia suunnitelma tulee ulottaa koskemaan kaikkia direktiivin henkilölliseen soveltamisalaan kuuluvia yrityksiä. Toiseksi suunnitelman laatimisen lisäksi yritykset tulee velvoittaa myös suunnitelman toimeenpanoon, ja kolmanneksi epämääräinen viittaus "merkittävään riskiin" tulee poistaa sen tulkinnanvaraisuuden tähden. **Toisin sanoen, kaikkien direktiivin soveltamisalaan kuuluvien yritysten suunnitelmaan tulee sisältyä päästövähennystavoitteet.** Päästövähennystavoitteiden tulee kattaa sekä yritysten suorat että epäsuorat päästöt (scopet 1, 2 ja 3).

Lisäksi suunnitelmille tulee asettaa laadullisia kriteereitä. Suunnitelmiin tulee esimerkiksi sisältyä lyhyen, keski- ja pitkän aikavälin päästövähennystavoitteita. Jo nyt monilla yrityksillä on pitkän aikavälin päästövähennystavoitteita, mutta niiden lyhyen tähtäimen toimet ovat kuitenkin riittämättömiä siihen nähden, että Pariisiin sopimuksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää huomattavia päästövähennyksiä jo kuluvan vuosikymmenen aikana. Arviolta vain

Finnwatch ry, Malminrinne 1 B, 00180 Helsinki
www.finnwatch.org

viidellä prosentilla eurooppalaisista ns. nettonollatavoitteen asettaneista pörssiyhtiöistä päästöt ovat vähentyneet siten, että saman tahdin jatkuessa nettonolla saavutetaan yrityksen itselle asettamaan tavoitevuoteen mennessä[3]. Vuoteen 2050 mennessä nettonollan saavuttaisi nykytahdilla vain noin yhdeksän prosenttia niistä yrityksistä, jotka ovat asettaneet nettonollatavoitteen.

Nämä täsmennykset lisäisivät paitsi direktiivin ilmastonmuutoksen torjuntaa koskevien velvoitteiden vaikuttavuutta myös niiden toimeenpanon oikeudellista varmuutta[4].

Viranomaisvalvonta ja niin sanotut ennen vahinkoa -toimeenpanokeinot

U-kirjelmän mukaan valtioneuvosto katsoo, että viranomaisvalvonnalla on olennainen merkitys uuden sääntelyn toimivuuden varmistamisessa. Toisaalta u-kirjelmässä todetaan myös, ettei Suomessa ole olemassa sellaista viranomaista, jonka tehtäviin tämä luontevasti istuisi ja että tarkoituksenmukaista voisi olla antaa tehtävä erikseen perustettavalla uudelle viranomaiselle. **Myös Finnwatch pitää valvontaa, ja viranomaisille myönnettäviä riittäviä toimivaltuuksia ml. hallinnolliset sanktiot, yritysvastuulain tehokkaan toimeenpanon edellytyksenä.** Finnwatch on aiemmissa kannanotoissaan ehdottanut, että Suomessa valvova viranomainen voisi olla erikseen perustettava yritysvastuuvaltuutettu.

Asianmukaisen huolellisuuden velvoitteiden toimeenpanoon kohdistuvan viranomaisvalvonnan lisäksi Finnwatch pitää tärkeänä, että yritysvastuulakiin sisältyy myös siviilioikeudellisia ns. ennen vahinkoa toimeenpanokeinoja eli mahdollisuus hakea turvaamistoimia tai kieltomääräyksiä (*injuctions*). Mahdollisuus hakea turvaamistoimia/kieltomääräyksiä oikeusteitse on tarpeellinen etenkin tilanteissa, joissa yritysten toimet ihmisoikeus- ja ympäristöriskien tunnistamiseksi, ehkäisemiseksi tai lieventämiseksi ovat riittämättömiä. **Suomen tuleekin neuvotteluissa ajaa kattavan turvaamistoimia/kieltomääräystä koskevan säännöksen lisäämistä direktiivin.**

Vahingonkorvausvastuu

U-kirjelmässä esitetyn valtioneuvoston käsityksen mukaan komission ehdotuksella luodaan uudenlainen vahingonkorvausvastuuta koskeva lainsäädäntökehikko, jollaisesta ei ole aiempaa kokemusta ainakaan Suomessa. Edelleen u-kirjelmässä todetaan, että ehdotus poikkeaa myös Suomen kansallisen vahingonkorvausoikeuden tuottamusta ja riittävää syy-yhteyttä koskevista vaatimuksista.

---

[3] Accenture, 2021, Reaching Net Zero by 2050, saatavilla osoitteessa: https://www.accenture.com/_acnmedia/PDF-164/Accenture-Europe-Research-Reaching-Net-Zero-by-2050.pdf#zoom=40

[4] Oikeusistuimissa on jo jouduttu ratkomaan yritysten vastuuta niiden scope 1–3 päästöistä ihmisoikeussopimusten ja yritysvastuustandardien pohjalta, ks. luku 2.2., Yritysten vastuu ilmastosta ja oikeudenmukaisesta siirtymästä, https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Yritysten_vastuu_ilmastosta_ja_oikeudenmukaisesta_siirtymasta_1.pdf

On epäselvää, mihin “lainsäädäntökehikkoon” u-kirjelmässä viitataan. On selvää, että komission ehdotuksessa poiketaan esimerkiksi oikeushenkilöiden erillisyyden periaatteesta ja sen sopimusoikeudellisesta vastineesta ns. privity-periaatteesta. Tämä on välttämätöntä, jos direktiiviehdotuksen tavoitteet halutaan saavuttaa. Sekä oikeushenkilöiden erillisyyden periaate että privity-periaate ovat oikeudellisia rakenteita, jotka ovat olleet mahdollistamassa yritystoiminnan ja arvoketjujen ka pirstaloitumista ja sitä, että emo- ja johtoyritykset eivät tavanomaisesti joudu kantamaan vastuuta toimintansa vakavistakaan ulkoisvaikutuksista ihmisoikeuksille ja ympäristölle. **Vahingonkorvausoikeuden yleiset periaatteet eivät kuitenkaan estä sitä, että tällaisesta vastuusta säädettäisiin.**

Lisäksi on huomattava, että erityisesti privity-periaatteesta on viime vuosikymmenten aikana poikettu sekä Suomen lainsäädännössä että oikeuskäytännössä. Esimerkiksi kuluttajansuojalain 5. luvun 31 § säädetään, että ostajalla on oikeus kohdistaa tavaran virheeseen perustuva vaatimuksensa myös elinkeinonharjoittajaan, joka aikaisemmassa myyntiportaassa on luovuttanut tavaran jälleenmyyntiä varten. Valmistaja voi tällöin joutua vastuuseen tuotteen virheestä, vaikka hän ei ole sopimussuhteessa ostajan kanssa. Tällainen vastuu sopimusketjussa on yleistynyt myös oikeuskäytännössä[5]. Tuotevastuulaissa privity-periaatteesta on poikettu jo 1990-luvulta lähtien[6]. Lain mukaan tuotteen myynyt, maahantuonut tai valmistanut yritys on vastuussa tuotteensa turvallisuuspuutteista aiheutuvista vahingoista. **Direktiiviesityksessä hahmoteltu vastuuasema ei juuri poikkea tuotevastuun kaltaisista rajatuista ja jo vakiintuneista sääntelyinterventioista.**

Edelleen u-kirjelmässä todetaan, että direktiiviehdotuksen sääntely on sillä tavoin epäselvää, että vahingonkorvausvastuutilanteita ja niiden estämiseksi tarvittavia toimia ei voida ennakoida tavalla, joka täyttäisi Suomen vahingonkorvausoikeuden yleiset periaatteet.

On epäselvää, millä u-kirjelmässä esitettyä näkemystä perustellaan. Komission ehdotuksen mukaan korvattavia vahinkoja ovat nimenomaisesti ennakoitavissa olleet asianmukaisen huolellisuuden velvoitteiden laiminlyönneistä seuranneista ihmisoikeusloukkauksista ja ympäristövahingoista aiheutuneet vahingot.[7] **Yritys ei esityksen perusteella joudu korvausvastuuseen vahingoista, joita se ei olisi kohtuudella voinut ennakoida tai ehkäistä.**

Komission ehdotuksessa vahingonkorvausvastuu on sidottu direktiivin artikloissa 7 ja 8 verrattain yksityiskohtaisesti määriteltyjen asianmukaista huolellisuutta koskevien

[5] Ks. esim. Norros, Vastuu sopimusketjussa, 2007 ja Perätalo, Vastuumuotoerottelu ja rakennusurakka, 2020
[6] Ks. esim. Wilhelmsson & Rudanko, Tuotevastuu, 2005
[7] Artikla 22(1), “Jäsenvaltioiden on varmistettava, että yritykset ovat korvausvastuussa vahingoista, jos a) ne eivät ole noudattaneet 7 ja 8 artiklassa säädettyjä velvoitteita; ja b) tämän laiminlyönnin seurauksena ilmenee haittavaikutus, joka olisi pitänyt tunnistaa, ehkäistä, lieventää, lopettaa tai sen laajuus minimoida 7 ja 8 artiklassa säädetyillä asianmukaisilla toimenpiteillä, ja se aiheuttaa vahingon.”

velvoitteiden laiminlyönteihin. Toisin kuin U-kirjelmässä esitetään, ehdotettu sääntely on merkittävästi tarkkarajaisempaa kuin osakeyhtiölain 22. luvun 1 §:n 1 momentissatarkoitettu johdon vahingonkorvausvastuu vahingoista, jotka johto on aiheuttanut yhtiöllä osakeyhtiölain 1. luvun 8 § vastaisella menettelyllä. Lisäksi on pidettävä mielessä, että tuottamusvastuuta arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Suomen tulee lähtökohtaisesti tukea komission esitykseen sisältyvää vahingonkorvausvastuuta eikä tukea vahingonkorvausvastuun eriyttämistä asianmukaisen huolellisuuden velvoitteiden käsittelystä. Samalla on kuitenkin todettava, että esityksen jatkovalmistelussa komissiota voi olla tarpeen pyytää täsmentämään vahingonkorvausvastuuta koskevia säännöksiä esimerkiksi esittelemällä tiettyjä tyyppitapauksia ja -skenaarioita.

Todistustaakan jakautuminen

Kuten edellä on todettu, komission ehdotuksessa hahmoteltu vahingonkorvausvastuu yhdistelee prosessuaalista toimintavelvoitetta (huolellisuusvelvoite) ja sen laiminlyönnin seurauksena aiheutuvaa vastuuta mahdollisista haittavaikutuksista. Edellisen velvoitteen laiminlyönti voi johtaa jäljempään siviilioikeudelliseen vahingonkorvausvastuuseen. **Direktiiviehdotuksen tavoitteet huomioiden on selvää, että mahdollisen vahingonkorvauskanteen yhteydessä yrityksen (ei uhrin) tulee osoittaa, että se on täyttänyt tai pyrkinyt täyttämään huolellisuusvelvoitteen parhaalla mahdollisella tavalla.** Ehdotuksessa todistustaakan jakautumisesta säätäminen on kuitenkin jätetty jäsenvaltioiden vastuulle.

Todistustaakan oikeudenmukaisesta jakautumisesta tulee säätää jo direktiivissä. Todistustaakan tulee olla käänteinen. Myös Euroopan perusoikeusvirasto FRA on aiemmissa julkaisuissaan suositellut käänteistä todistustaakka[8]. Tämä tarkoittaa vähintään sitä, että vastaajan olisi osoitettava, että se on täyttänyt huolellisuusvelvoitteensa, mikäli kantaja esittää kärsineensä haittavaikutuksesta. Edelleen FRA:n suositusten mukaisesti lainsäätäjien tulisi harkita myös laajemman yrityksen huolellisuusvelvoitetta ja -prosesseja koskevan tiedonsaantioikeuden säätämistä jatkovalmistelun aikana prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaatteen (equality of arms) mukaisesti. Tämä tarkoittaisi sitä, että oikeus voisi myöntää asianosaiselle tiedonsaantioikeuden esimerkiksi vahingonkorvausvaateen perustelemisen kannalta olennaisiin yrityksen asiakirjoihin.

[8] European Union Agency for Fundamental Rights, 2020, Business and human rights – Access to remedy, https://fra.europa.eu/en/publication/2020/business-human-rights-remedies#publication-tab-2